

CAPITOLUL I

IMPORTANȚA DEPOZIȚIEI ȘI A CELORLALTE PROBE/MIJLOACE DE PROBĂ PENTRU AFLAREA ADEVĂRULUI ÎN PROCESUL PENAL

Secțiunea I

Aspecte generale privind probele și mijloacele de probă

I.1. APRECIERI PRIVIND DEPOZIȚIA – DIN PERSPECTIVA PRINCIPIULUI AFLĂRII ADEVĂRULUI

Adevărul ... este o parte din noi pe care, într-o anumită situație, o considerăm adevărată.

Din filozofie, trecând în justiție, adevărul reprezintă una din bazele acestei instituții, de aceea, când spunem justiție, spunem *adevăr*, dreptate. Conturarea caracterului procesual în care este ascultat un martor se impune pentru sesizarea acelor elemente tactice care sunt indicate de legiuitor, explicit sau implicit¹.

În cadrul probațiunii judiciare, organele de urmărire penală și judecătorul au de stabilit fapte concrete, săvârșite anterior, urmând să procedeze la o cunoaștere inversă, de la cunoscut la necunoscut. Pe baza informațiilor primare, aceste organe refac, cu ajutorul probelor, traseul infracțional, în așa fel încât el să exprime convingerea că reprezintă adevărul. De regulă, infracțiunile se săvârșesc fără a lăsa vreo urmă despre împrejurările în care s-au comis și despre persoana făptuitorului. În cele mai multe situații, singurele date pe care organele judiciare le pot afla se datorează unor persoane care întâmplător au asistat la desfășurarea activității infracționale, dobândind prin propriile simțuri cunoștințe despre fapte sau împrejurări de natură să servească la aflarea adevărului.

¹ Em. Stancu, *op. cit.*, p. 392.

Așadar, nu există cauză penală în care, la aflarea adevărului, să nu-și aducă o contribuție esențială *declarațiile martorilor*, fapt ce a determinat pe unii autori să atribuie **probei testimoniale** în procesul penal caracterul de probă firească, inevitabilă, de instrument necesar în cunoașterea împrejurărilor săvârșirii infracțiunilor¹. Din dorința de a sublinia importanța acestui mijloc de probă în procesul penal, unii autori au denumit martorii ca fiind „*ochii și urechile justiției*”².

Codul de procedură penală prevede, în art. 5, principiul aflării adevărului: (1) „*Organele judiciare au obligația de a asigura, pe bază de probe, aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana suspectului sau inculpatului*”. A afla adevărul în cauza penală înseamnă a realiza o concordanță deplină între situația de fapt, așa cum s-a petrecut aceasta în materialitatea ei, și concluziile la care a ajuns organul judiciar cu privire la împrejurările respective³.

În întreaga evoluție a procesului judiciar, declarațiile martorilor au constituit mijlocul de probă cel mai important pentru stabilirea adevărului, rare fiind cazurile în care o faptă este comisă fără ca cineva să aibă cunoștință despre vreun amănunt, cât de nesemnificativ ar putea părea. În doctrină se arată că martorii sunt *ochii și urechile justiției*.

Prin „*declarațiile martorilor*” se înțeleg „*relatările făcute în fața organelor judiciare de către persoanele care au cunoștințe de natură să servească la aflarea adevărului într-un proces penal*”. Folosirea frecventă a acestui mijloc de probă se explică prin posibilitatea cuprinderii în întregime a faptelor și împrejurărilor de fapte ce pot forma obiectul probațiunii, împrejurări care au precedat și au urmat săvârșirii faptei, cele care identifică și caracterizează pe făptuitor etc., declarațiile martorilor îndeplinind această funcție fie singure, fie coexistând cu alte mijloace de probă.

¹ A. Ciopraga, *Evaluarea probei testimoniale în procesul penal*, Ed. Junimea, Iași, 1979, p. 10; A. Lorincz, *Drept procesual penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 166.

² J. Bentham, *Traité des preuves judiciaires*, Ed. Bassage frères, Paris, 1823, vol. I, p. 93; I. Neagu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Global Lex, București, 2007, p. 399.

³ T. Butoi, I.T. Butoi, *Tratat universitar de psihologie judiciară*, Ed. Phobos, București, 2003.

I.2. ADMINISTRAREA ȘI APRECIEREA PROBELOR. MIJLOACELE DE PROBĂ

Procesul penal constituie un proces de cunoaștere, în care organul judiciar trebuie să ajungă la aflarea adevărului. Elementele care duc la realizarea cunoașterii, în activitatea de stabilire a adevărului, sunt dovezile. Potrivit art. 98 C. pr. pen. constituie obiect al probei:

„a) existența infracțiunii și săvârșirea ei de către inculpat;

b) faptele privitoare la răspunderea civilă, atunci când există parte civilă;

c) faptele și împrejurările de fapt de care depinde aplicarea legii;

d) orice împrejurare necesară pentru justa soluționare a cauzei.”

În limbajul juridic expresia de probă are un înțeles deosebit de cuprinzător, accețiunea rezultând adesea numai din contextul exprimării. Într-un sens larg, folosit mai ales de nespecialiști (sau de organele judiciare în contactul cu persoanele neavizate cu terminologia juridică științifică, în scopul de a se face mai ușor înțelese), termenul cuprinde atât proba – în adevăratul său sens –, cât și mijloacele de probă, procedeele probatorii, dar și unele concepte care au numai legătură cu probele¹.

În reglementarea legală conceptul nu poate fi atât de elastic ori lăsat la aprecierea celui care aplică norma juridică, în consecință s-a ivit necesitatea ca noțiunea să fie definită chiar de lege. De aceea în Codul de procedură penală a fost explicit arătat sensul științific și legal al categoriei de probă.

Elementele de fapt (realități, întâmplări, împrejurări) care servesc la aflarea adevărului și la rezolvarea justă a cauzei penale – datorită relevanței lor informative – constituie *probele*. Deși există în afara procesului penal (sunt entități extraprocesuale), ele privesc fapta și făptuitorul la care se referă procesul (obiectul), iar prin administrarea lor în desfășurarea procesului penal capătă caracter procesual. Probele au o importanță deosebită în soluționarea cauzelor penale, putându-se reține o dublă funcționalitate a lor. Din punct de vedere *gnoseologic*, proba este un **instrument de cunoaștere** prin care organul judiciar urmărește aflarea adevărului. Din punct de vedere *etimologic* proba este un **instrument de dovedire**, manifestat în condițiile contradictorialității procesului, când părțile folosesc sau propun administrarea probelor în scopul dovedirii susținerilor și argumentărilor făcute. În acest caz proba are rolul de

¹ N. Volonciu, *op. cit.*, p. 331.

suport material, faptic al cererilor și concluziilor părților sau combaterii susținerilor adverse.

Mijloacele prin care pot fi constatate probele constituie *mijloace de probă*, fiind, de asemenea, realități extrapenale, care au însă caracter juridic procesual.

Probele și mijloacele de probă au ca finalitate soluționarea justă a cauzelor penale și realizarea scopului procesului penal¹.

Codul de procedură penală definește, în art. 97 alin. (1) noțiunea de probă: „*Constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal*”.

Activitatea procesuală prin care organele judiciare – la cererea părților și a subiecților procesuali principali ori din oficiu – strâng elementele de fapt necesare pentru justa soluționare a cauzei, pentru aflarea adevărului în procesul penal reprezintă administrarea probelor.

În vechiul cod administrarea probelor revenea în sarcina organului de urmărire penală și instanței de judecată [art. 62 și 65 alin. (1) C. pr. pen.] și consta în activitatea de a lua cunoștință și de a da eficacitate juridică faptelor și elementelor de fapt necesare aflării adevărului într-o cauză penală².

În noul cod sarcina probațiunii a fost stabilită în funcție de latura în care se administrează probele, penală, respectiv civilă.

Conform art. 99 alin. (1), sarcina probei aparține în principal procurorului, în *acțiunea penală*, atât în faza de urmărire penală (în care și organele de cercetare penală se pot implica), cât și în faza de judecată, în care însă și instanța are rol activ. În *acțiunea civilă*, sarcina probei aparține părții civile, respectiv procurorului, în cazul în care persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau are capacitate de exercițiu restrânsă, atât în faza de urmărire penală, cât și în faza de judecată, în care și instanța o poate exercita.

Articolul 99 alin. (2) precizează că, dacă probele de vinovăție lipsesc, suspectul sau inculpatul nu este obligat să își dovedească nevinovăția, având totodată dreptul de a nu contribui la propria acuzare.

¹ V. Dongoroz și col., *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei Române, București, 1975, p. 168.

² M. Apetrei, *Drept procesual penal*, Ed. Oscar Print, București, 1998, vol. I, p. 249.

Deosebită de sarcina probațiunii, propunerea de probe constă în posibilitatea pe care o au persoana vătămată, suspectul, părțile din proces și procurorul de a propune probe organelor judiciare, în vederea soluționării cauzei. Cererea de administrare a probelor – formulată în cursul urmăririi penale sau în cursul judecății – se admite ori se respinge, motivat, de către organele de urmărire penală, respectiv de instanță [art. 100 alin. (3)].

În noul Cod, prin art. 101, a fost reglementat în mod expres *principiul loialității administrării probelor*, sub forma următoarelor trei interdicții:

- a) nu se poate folosi violența, amenințarea ori alte mijloace de constrângere, dar nici promisiuni sau îndemnuri în scopul de a se obține probe;
- b) nu se pot folosi metode sau tehnici de ascultare care afectează capacitatea persoanei de a-și aminti și de a relata conștient și voluntar faptele care constituie obiectul probei (spre exemplu, audierea unei persoane aflate în stare de hipnoză);
- c) organelor judiciare penale ori altor persoane care acționează pentru acestea (investigatori sub acoperire, investigatori cu identitate reală, colaboratori) le este interzis să provoace o persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale, în scopul obținerii unei probe¹.

Probele nu au o valoare dinainte stabilită, iar aprecierea fiecărei probe se face de organul de urmărire penală și de instanța de judecată în urma examinării tuturor probelor administrate în scopul aflării adevărului [art. 103 alin. (1) C. pr. pen.]. Luând în considerare toate probele evaluate, instanța hotărăște motivat asupra existenței infracțiunii și a vinovăției inculpatului. [art. 103 alin. (2)]. Hotărârea de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei sau de amânare a aplicării pedepsei nu se poate întemeia numai pe declarațiile investigatorului, ale colaboratorilor ori ale martorilor protejați [art. 103 alin. (3)].

Pentru administrarea probelor organele judiciare trebuie să aibă anumite mijloace prevăzute de lege, numite *mijloace de probă*, care, conform art. 97 alin. (2) C. pr. pen., sunt:

- a) declarațiile suspectului sau ale inculpatului;
- b) declarațiile persoanei vătămate;

¹ I. Neagu, M. Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, pp. 435-438.

- c) declarațiile părții civile sau ale părții responsabile civilmente;
- d) declarațiile martorilor;
- e) înscrisuri, rapoarte de expertiză sau constatare, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă;
- f) orice alt mijloc de probă care nu este interzis prin lege.

Mijloacele de probă împreună cu probele prezintă o importanță deosebită, întrucât sunt strâns legate de realizarea regulii de bază a aflării adevărului, dar și pentru faptul că în cea mai mare parte a procesului penal se pun problemele legate de probe și mijloacele de probă.

În cadrul procesului penal, suspectul, inculpatul, partea vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente, în vederea apărării intereselor legale, au dreptul să propună probe și să ceară administrarea lor. Propunerile se fac de către organele de urmărire penală sau de către instanța de judecată care, în urma admiterii motivate a cererii, procedează la administrarea probelor solicitate¹. Propunerea administrării unor probe nu trebuie confundată cu sarcina administrării, pentru că dacă uneori propunerea pentru probe poate fi făcută și de către una dintre părți, sarcina administrării revine numai organelor judiciare.

În procesul penal se aplică ca regulă de bază *prezumția de nevinovăție*, așa cum stipulează art. 23 alin. (11) din Constituția României și C. pr. pen. în art. 99 alin. (2): „*suspectul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție, nefiind obligat să își dovedească nevinovăția, și are dreptul de a nu contribui la propria acuzare.*”, iar în cazul în care există probe de vinovăție, aceștia au dreptul să probeze lipsa lor de temeinicie. *Prezumția de nevinovăție este legată și de principiul potrivit căruia orice îndoială se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului (in dubio pro reo)*, dar aceasta se referă numai la stabilirea situațiilor de fapt, și nu la interpretarea normelor juridice procesuale și nici la punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu înțeles echivoc. După administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului [art. 4 alin. (2)].

¹ V. Dongoroz și col., *op. cit.*, p. 177.

I.3. EVOLUȚIA SISTEMULUI PROBATOR REFERITOR LA DEPOZIȚIE ȘI MARTOR (SCURT ISTORIC)

Sistemul probelor a suferit de-a lungul timpului transformări, care au determinat și evoluția dreptului procesual penal, parcurgând mai multe faze¹:

- *faza primitivă (etnică)*, în care nu exista o reglementare a probelor, iar aprecierea celor care judecau asupra probelor era suverană și absolută, fără a mai fi nevoie de a menționa care au fost elementele ce au servit la formarea convingerii asupra vinovăției sau nevinovăției celui judecat;
- *faza religioasă (teoretică)*, în care prin intervenția divinității se ajungea la stabilirea vinovăției sau nevinovăției, iar sistemul probator se obținea pe calea duelului judiciar, ordaliilor, anumite forme de jurământ, astfel încât judecata lui Dumnezeu arăta de partea cui este dreptatea².
- *faza legală (autocratică)*, în care pentru fiecare faptă penală se cereau anumite probe; mărturisirea se putea obține prin tortură, dar martorii devin din ce în ce mai importanți. Procedura judecătii se exercita de un dregător, vornic sau ban, care putea pronunța amenzi, pedepse corporale sau chiar condamnarea la moarte. Judecarea cauzelor se putea face și de către jurători (oameni de aceeași categorie socială cu cei împricinați), procedura numindu-se „a lua legea”, dar și pe baza nomocanoanelor bizantine (legi scrise) – culegeri de drept canonic cu elemente de drept civil și penal.
- *faza modernă*, în care probele sunt guvernate de libertatea de a folosi orice probă sau mijloc de probă care să conducă la aflarea adevărului prin mijloacele științifice pe care știința modernă le oferă în acest domeniu.

¹ P. Buneci, I. Butoi, *op. cit.*, p. 15.

² Prin *duelul* judiciar se încerca ca divinitatea să intervină de partea celui care avea dreptate. *Ordaliile* sunt încercări la care era supus martorul sau una dintre părți pentru a afla dacă divinitatea intervine miraculos și dovedește nevinovăția cuiva, fără a ține seama de legile naturii (proba fierului roșu, apa fierbinte sau rece, împărțășania, mersul peste bare de fier înroșite).

În istoria dreptului penal concepțiile juridice referitoare la finalitatea și modul de folosire a probelor au evoluat și s-au manifestat diferit¹.

În *procesul penal arhaic*, de tip acuzatorial, concepțiile empirice și mistice permiteau organului judiciar să interpreteze liber și arbitrar probele, apelând chiar la explicații supranaturale sau pe seama divinității. Istoria universală și autohtonă a dreptului are referiri la probe de tipul ordaliilor, a duelului judiciar, a jurământului religios, a jurământului cu brazda pe cap.

În *procesul penal inchizitorial* legea dădea unor probe o forță dinainte stabilită, iar aspectele formale cantitative sau calitative erau precumpănitoare și determinau anticipat soluționarea cauzei conform intereselor promovate prin norma juridică. Concepțiile juridice despre probe erau în concordanță cu concepțiile politice și sociale, existând reguli de drept care permiteau nobilului să fie crezut înaintea iobagului, clericul înaintea laicului, bărbatul înaintea femeii. Depoziția era regina probelor, dar de cele mai multe ori era obținută prin tortură sau alte procedee de constrângere.

În *procesul penal modern* legea nu conferă probelor o anumită putere probatorie sau grad de credibilitate, introducându-se *teoria liberei aprecieri a probelor* (libertate în administrarea oricărei probe și libertate în aprecierea acestora), în sensul că organul judiciar își formează opinia în urma administrării probelor.

Această teorie se regăsește în legislațiile franceză, belgiană, elvețiană, italiană etc. Judecătorul apreciază valoarea probelor administrate și condamnă sau achită pe inculpat după conștiința sa și numai după ce își formează convingerea că cel în cauză este sau nu vinovat. Organul judiciar nu trebuie să justifice forța probantă pe care o atribuie probelor reținute (art. 353, 427 și 536 C. pr. pen. francez). Dispoziții similare se găsesc în art. 342 C. pr. pen. belgian și în alte numeroase coduri².

Libera apreciere a probelor permite ca un organ judiciar care își formează o convingere să nu fie ținut vreodată de evaluarea dată probelor de către un alt organ judiciar, sau că aprecierile organelor de urmărire penală sau ale procurorului nu se impun judecătorului, după cum judecătorul din căile de atac nu este ținut de convingerea celui care a judecat în primă instanță ș.a.m.d. Libera apreciere a probelor se regăsește și în dreptul penal românesc.

¹ P. Buneci, I.T. Butoi, *op. cit.*, p. 15.

² N. Volonciu, *op. cit.*, p. 334.

I.4. DISPOZIȚII GENERALE PRIVIND PROBELE. CLASIFICAREA PROBELOR

În art. 103 alin. (1) C. pr. pen. se evidențiază că probele nu au o valoare stabilită dinainte, aprecierea fiecărei probe efectuându-se de către organul de urmărire penală sau de instanța de judecată potrivit convingerii acestora formată în urma evaluării tuturor probelor administrate și ghidându-se după conștiința lor, dar intima convingere a organului judiciar nu este o probă, iar pentru a fi relevantă și suficientă pe plan juridic, această convingere trebuie să fie efectul unor probe.

Intima convingere nu constituie o intuiție pur subiectivă, ci un sentiment de certitudine fermă despre existența sau inexistența unei fapte, convingerea întemeindu-se pe raționament, argumentele logice susținând-o și demonstrând-o. Formarea convingerii este rezultatul unui proces psihic prin care probele administrate, ca elemente obiective, se reflectă complet și exact în conștiința organelor judiciare și le produc un sentiment de certitudine în legătură cu fapta dovedită¹. Cu toate acestea, intima convingere, chiar dacă nu constituie o probă, ci rezultatul acesteia, rămâne un sistem din care subiectivismul nu poate fi exclus.

Teoria intimei convingeri constituie un sistem în care convingerea trebuie să se înscrie în cadrul logic al rezonabilului, dar nu atât de riguros ca cel pretins de savanți pentru certitudinea unui fapt sau fenomen².

Printre dispozițiile generale există norme care consfințesc principiul loialității administrării probelor (art. 101 C. pr. pen.).

Atragem atenția asupra modului în care se face clasificarea probelor după diverse criterii, în literatura de specialitate neexistând un punct de vedere unitar în acest sens: după cum vin sau nu în sprijinul învinuirii, după obiect, după sursa din care provin, după raportul lor cu obiectul probațiunii. Astfel:

- **probe în acuzare** sunt acelea prin care se face dovada vinovăției suspectului sau inculpatului sau a unui element care contribuie la stabilirea vinovăției acestuia. Ele sunt în defavoarea inculpatului sau suspectului, fiind administrate în vederea susținerii acuzării.
- **probe în apărare** sunt cele care dovedesc nevinovăția inculpatului, o vină mai redusă, o împrejurare care survine în favoarea acestuia. Sunt administrate în general de apărare, dar pot fi admi-

¹ Gr. Theodoru, T. Plăeșu, *Drept procesual penal. Partea generală*, Tipografia Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1986, p. 225.

² I. Neagu, *Tratat de procedură penală*, Ed. Pro, București, 1997, p. 223.

nistrate și de organele judiciare în baza rolului activ și a obligației aflării adevărului în cauză; trebuie strânse, administrate și verificate din oficiu de organele judiciare, independent de poziția apărării.

- **probe principale** se referă la existența faptului imputat;
- **probe secundare** privesc împrejurările de natură a agrava sau a atenua vinovăția inculpatului;
- **probe incidentale** servesc la dovedirea unor excepții ridicate pe parcursul cauzei¹;
- **probe preexistente**, împrejurări de fapt anterioare săvârșirii infracțiunii;
- **probe survenite**, fapte produse sau percepute în momentul comiterii infracțiunii sau chiar ulterior²;
- **probe imediate** (nemijlocite sau primare) sunt probe nederivate obținute din sursa originală;
- **probe mediate** (mijlocite sau secundare), care nu provin direct de la izvorul probei, fiind obținute dintr-o sursă mai îndepărtată;
- **probe directe**, care dovedesc în mod direct faptul principal care formează obiectul pricinii penale, demonstrând ele singure vinovăția sau nevinovăția celui în cauză;
- **probe indirecte** (indicii), care nu pot dovedi prin ele însele vinovăția sau nevinovăția, reprezentând numai împrejurări cu ajutorul cărora se poate conchide asupra faptului principal.

I.5. PROBATORIUL ÎN PROCESUL PENAL

Invocarea, propunerea, admiterea și administrarea probelor în procesul penal constituie acte procedurale denumite **probatoriu**. El constituie elementul fundamental folosit în aflarea adevărului în cauza penală și soluționarea procesului, fiind reglementat – ca conținut și mecanism – de lege.

În procesul penal, probatoriul este folosit pentru a răspunde, în principal, la **următoarele întrebări**:

- ce trebuie dovedit în proces pentru a se putea soluționa cauza?;

¹ V. Dongoroz, *Curs de procedură penală*, ed. a II-a, București, 1942, p. 8.

² V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu, V. Roșca, *op. cit.*, p. 171.